

การยกระดับแหล่งทุนชุมชนตามศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน
INCREASING COMMUNITY FUNDING ACCORDING TO THE KING'S PHILOSOPHY TO
SUSTAINABLE DEVELOPMENT

เต็มศักดิ์ ทองอินทร์

Termsak Thongin

รัฐพล เย็นใจมา

Rattapon Yenjaima

กาญจนา คำจตุติ

Kanjana Damjutti

เอนก ไยอินทร์

Anek Yai-in

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Social Science, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ajanterm58@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง การยกระดับแหล่งทุนชุมชนตามศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อยกระดับแหล่งทุนชุมชนตามศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน 2) เพื่อสร้างเครือข่ายแหล่งทุนชุมชนในอำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีผู้แทนเครือข่าย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะจำนวน 40 คน การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน ผลการวิจัยพบว่า สามารถรวบรวมข้อมูลการยกระดับแหล่งทุนชุมชนเกี่ยวกับวิถีชีวิต ความเชื่อ ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นที่มีความสำคัญ พร้อมทั้งการบูรณาการภูมิปัญญาหรือแหล่งทุนเกี่ยวกับวิถีชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนาและการน้อมนำศาสตร์พระราชาสู่การปฏิบัติ มีการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยข้อที่ 1 ในการศึกษาและรวบรวมแหล่งทุนชุมชนได้ และเมื่อประชากรส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรก็การขาดเงินในการลงทุนที่ส่งผลให้มีคุณภาพชีวิตในด้านเศรษฐกิจ ขาดองค์ความรู้ในด้านการอยู่แบบวิถีพอเพียง จึงต้องมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อยกระดับแหล่งทุนให้สามารถแก้ไขปัญหาได้ ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพราะจะต้องมีการสร้างเครือข่ายชุมชนมาช่วยขับเคลื่อนการทำงานเชิงรูปธรรม

คำสำคัญ: ทุนชุมชน, ศาสตร์พระราชา, พัฒนาที่ยั่งยืน, เครือข่ายแหล่งทุนชุมชน

ABSTRACT

This article is part of a research paper on Increasing Community Funding according to The King's Philosophy to Sustainable Development. This research aims to 1) to raise the level of community funding sources based on the King's Philosophy to sustainable development 2) to build a network of community funding sources in Nongbua District, Nakhonsawan Province, towards sustainable development, with network representatives, key informant and participated in a specific group discussion, total 40 people. The research results were found that, able to collect information on raising the level of community funding on lifestyles, beliefs, history, art-culture and local traditions that are important. Including the integrating of wisdom or funding sources related to the way of life according to Buddhism and the introduction of the king's Philosophy into practice. There is a cultural tourism. That can meet the purpose of research item 1, to study and collect community funding sources. And when the majority of the population are farmers, there is a lack of investment money that results in the quality of life in the economy. Lack of knowledge on how to live in a self-sufficient way. Therefore, there must be an exchange of knowledge in order to raise the level of funding sources to be able to solve problems. That can answer the purpose of research item 2 because there must be a community network to help drive concrete work.

Keyword: King Philosophy, Community Scholarship, Sustainable development, Network of community funding sources

บทนำ

จากแนวนโยบายของรัฐ ยุทธศาสตร์ชาติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตลอดจนพันธกิจกระทรวงมหาดไทยที่พยายามเดินหน้าพัฒนา “ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี” ให้มีมากขึ้นโดยการค้นหาทุนที่ตนเองมีไม่ว่าจะเป็นภูมิปัญญา วิถีชีวิต มีเป้าหมายเพื่อการนำไปสู่การเพิ่มรายได้ให้กระจายสู่ชุมชน โดยใช้เสน่ห์ภูมิปัญญาวิถีชีวิตวัฒนธรรมและความคิดสร้างสรรค์ แปลงเป็นรายได้ เป็นชุมชนที่ช่วยกันคิด ช่วยกันทำ ผลิตสินค้าและบริการ รวมทั้งมีการเชื่อมโยงเครือข่าย มีการยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวชุมชนที่มีเสน่ห์ดึงดูดและมีคุณค่าเพียงพอให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมเยือน เพื่อให้มีการใช้จ่ายเงินในกิจกรรมชุมชน ซึ่งรายได้จะกระจายอยู่กับคนในชุมชน ทุกคนมีความสุขเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากอย่างแท้จริง

จากการลงพื้นที่การวิจัยในเบื้องต้นก่อนการศึกษา พบว่า องค์กรภาครัฐได้มีความพยายามส่งเสริมและเร่งดำเนินการผลักดันนโยบายเกี่ยวกับชุมชนท่องเที่ยว และพบประเด็นความสำคัญของการวิจัยที่ชัดเจนยิ่งขึ้นคือ เมื่อพื้นที่เขตเทศบาลตำบลหนองบัวและตำบลหนองกลับ นั้นเป็นชุมชนดั้งเดิม มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่น่าสนใจ มีภูมิปัญญาที่กระจายไปอยู่กับตัวคนและสถานที่ต่างๆ มากมาย หากไม่ศึกษารวบรวมไว้ก็มีโอกาสที่จะสูญหาย จึงควรมีการสร้างเชื่อมโยงต่อการท่องเที่ยวกับของดีชุมชนในมิติอื่นๆ ด้วย เพื่อให้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ศึกษาประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญา รวมถึงประเพณีที่สืบทอดมาเพื่อนำไปสู่การยกระดับทุนที่อยู่ในตัวคน เพื่อนำไปสู่การสร้างชุดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาแล้วต่อยอดการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์ พร้อมทั้งผลิตโปรแกรมชุมชนท่องเที่ยวผลักดันให้เคลื่อนสอดคล้องกับนโยบายสาธารณะ และสร้างแผนที่บูรณาการท่องเที่ยวชุมชน เพื่อนำมาสู่การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อยกระดับแหล่งทุนชุมชนตามศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน
2. เพื่อสร้างเครือข่ายแหล่งทุนชุมชนในอำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์สู่การพัฒนาที่

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี ดังนั้นผู้วิจัยจึงแบ่งวิธีดำเนินการวิจัยออกเป็น 6 ประเด็น คือ 1) รูปแบบการวิจัย 2) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 3) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย 4) การเก็บรวบรวมข้อมูล 5) การวิเคราะห์ข้อมูล 6) การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย 7) สรุปกระบวนการวิจัย ดังนี้

รูปแบบการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงพัฒนาและประยุกต์(Development) โดยเป็นการวิจัยแบบผสมผสานในเชิงเอกสาร(Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) คือ

- 1) การศึกษาในเชิงเอกสาร (Document Study) ศึกษา ค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องเพื่อนำสู่ข้อมูลชุดความรู้

2) การศึกษาในภาคสนามเชิงคุณภาพและปฏิบัติ การยกระดับแหล่งทุนชุมชนตามศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ในพื้นที่ 15 ชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา ดังนี้ 2.1) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประชุมกลุ่มย่อยประกอบด้วย ผู้แทนเครือข่ายที่เข้าร่วมเป็นแกนนำในการสืบค้นประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น จำนวน 40 คน โดยการสุ่มแบบเจาะจง 2.2) ดำเนินการศึกษาเชิงปฏิบัติ พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้กำหนดพื้นที่ศึกษาการยกระดับแหล่งทุนชุมชนตามศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน เฉพาะเขตการปกครอง เขตเทศบาลตำบลหนองบัว 2.3) ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์ตามแนวคิด รูปแบบ การจัดการ กระบวนการเกี่ยวกับการจัดทำชุดความรู้ สื่อเทคโนโลยี แผนที่การท่องเที่ยวตามแนวคิดนวัตกรรมวิถีของดีชุมชน 2.4) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาทั้งหมดที่ได้มาจากในเชิงเอกสาร การวิจัยแบบเชิงพัฒนาและประยุกต์ โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องได้รับทราบ 2.5) วิเคราะห์รูปแบบแนวทางการพัฒนาที่สามารถพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากให้เกิดรายได้กับชุมชน 2.6) สรุปผลการศึกษาวิจัยและข้อเสนอแนะ

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ประกอบด้วย การสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) การปฏิบัติการในพื้นที่ การจัดเวทีประชุมระดับอำเภอ

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา
2. ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และการจัดสนทนากลุ่ม ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ เมื่อประเด็นใดวิเคราะห์แล้วไม่มีความชัดเจนก็จะตามไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นต่าง ๆ เพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย
3. ตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูล ในขั้นแรกผู้วิจัยได้ตรวจสอบว่าได้ข้อมูลเพียงพอแล้วหรือยัง ข้อมูลนั้นได้ตอบปัญหาของการวิจัยแล้วหรือไม่ หากผู้วิจัยพบว่าได้ข้อมูลที่ตรงกัน ผู้วิจัยจะตรวจสอบว่าข้อมูลที่แท้จริงเป็นอย่างไร ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกวิธีการตรวจสอบข้อมูลที่ใช้กันมากในการวิจัยเชิงคุณภาพคือการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า

สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยสรุปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้ การสืบค้นแหล่งทุนต่างๆ ที่ปรากฏในอำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต ความเชื่อ ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นที่มีความสำคัญ พร้อมทั้งการบูรณาการภูมิปัญญาหรือแหล่งทุนที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนาและการน้อมนำศาสตร์พระราชาสู่การปฏิบัติ นำไปสู่การยกระดับให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตามวิถีพอเพียงสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ สอดรับกับแผนท่องเที่ยวชุมชนภายใต้แผนการวิจัย มีผลการวิจัยดังต่อไปนี้

1. สภาพทั่วไปและแหล่งทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญของอำเภอหนองบัว

เป็นการศึกษาภายใต้แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน การยกระดับทุนทางสังคม ศาสตร์พระราชากับการพัฒนาที่ยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นการศึกษาแหล่งทุนทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต เพื่อค้นหาจุดเด่นของชุมชน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 โดยมีผลการวิจัยดังนี้

1.1 พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ที่เชื่อมโยงถึงการตั้งถิ่นฐานชุมชนในอดีตที่อยู่อาศัยจะต้องอยู่ใกล้กับแหล่งน้ำเป็นสำคัญ มีการค้นพบร่องรอยการตั้งถิ่นฐานและพัฒนาการของชุมชนโบราณมากมาย โดยแยกเป็นประเด็นดังนี้

(1) ชุมชนโบราณที่เกี่ยวข้องในบริเวณใกล้เคียงกับอำเภอหนองบัว โดยการกล่าวถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนโบราณในพื้นที่อำเภอหนองบัว ที่โยงถึงประวัติศาสตร์ของชุมชนโบราณในเขตลุ่มแม่น้ำป่าสัก ต่อมาเมื่อมีการติดต่อค้าขายมากขึ้นทำให้อิทธิพลทางการค้าของจีนและอินเดียก่อให้เกิดเส้นทางการค้าทางบกติดต่อไปมาระหว่างบ้านเมืองภายในและกับบ้านเมืองชายฝั่งทะเล ทำให้เกิดการขยายตัวของกลุ่มคนไปตามที่ราบลุ่มแม่น้ำสายใหญ่ๆ

(2) ภาวะสงครามกับการเคลื่อนย้ายคนจากริมน้ำเจ้าพระยาไปยังพื้นที่ด้านในเขตอำเภอหนองบัว ภายหลังที่ราชสำนักกรุงศรีอยุธยาล่มสลายแล้ว พระยาตากสินได้พยายามรวบรวมกำลังพลขับไล่กองทัพกรุงอังวะที่ออกไป แล้วพยายามที่จะขยายอำนาจเพื่อรวบรวมดินแดนของกรุงศรีอยุธยาเดิมให้กลับมาอยู่ได้ศูนย์อำนาจรัฐ จวบจนรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชก็ได้ทำการฟื้นฟูบ้านเมืองในหัวเมืองปักษ์ใต้และฝ่ายเหนือขึ้นมาใหม่ และบริเวณปากน้ำโพได้กลายเป็นท่าเลการค้าขายอันสำคัญขึ้น ซึ่งร่องรอยวัฒนธรรมที่ยังคงอยู่ก็คือการเล่นกลองมั่งคละ ชาวบ้านยังใช้ดนตรีมั่งคละในพิธีมงคลทุกอย่างส่วนในบ้านหนองบัว-หนองกลบยังมีการใช้ดนตรีมั่งคละในงานอวมงคลอย่างงานศพด้วย

(3) การเข้ามาของชาวจีนในเขตอำเภอหนองบัว ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการค้าข้าวและไม้สักจากภาคเหนือตามลำแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำป่าสัก ทำให้เกิดการขยายตัวของชุมชนที่ตั้งอยู่ตามเมืองท่าต่างๆ เกิดการอพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนในเขตท้องที่อำเภอหนองบัวในปัจจุบันเป็นจำนวนมาก กลุ่มชาวจีนชนชั้นนำสะสมทุนจากการค้ารูปแบบต่างๆ

(4) พัฒนาการและความเป็นมาของอำเภอหนองบัว เดิมทีเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอชุมแสง ปัจจุบันอำเภอหนองบัวแบ่งการปกครองออกเป็น 9 ตำบล การค้าขายในสมัยก่อนผ่านทางเรือ ทำให้อำเภอหนองบัวนี้รับวัฒนธรรมจากสถานที่หลายๆแห่ง ผู้คนส่วนใหญ่อพยพมาจากทางทิศตะวันออก ทำให้มีอัตลักษณ์วัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะผสมผสานระหว่างภาคกลางกับภาคอีสาน ประชาชนยังยึดติดกับพระพุทธศาสนาที่เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต

1.2 แหล่งทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญของอำเภอหนองบัว ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ที่ต้องการความรู้ที่เกิดขึ้นจะต้องเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับชุมชน และเชื่อมโยงแผนการท่องเที่ยวของชุมชนไปพร้อมกัน แหล่งทุนทางด้านวัฒนธรรม แบ่งออกเป็น 5 ด้าน คือ

1.2.1) วัฒนธรรมทางภาษาและวรรณคดี อันได้แก่ (1.1) วัฒนธรรมทางภาษา ที่ 15 ชุมชนใน 2 ตำบล มีลักษณะการใช้ภาษาที่แตกต่างกัน ส่วนใหญ่จะมีการใช้ภาษาที่ผสมผสานตามกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในอำเภอหนองบัวในภายหลัง และปัจจุบันนี้การใช้ภาษาของชาวอำเภอหนองบัว ก็จะเริ่มผสมผสานกลายเป็นภาษาไทยแบบภาษากลางมากยิ่งขึ้น (1.2) แหล่งโบราณคดีวัดหนองม่วง ตำบลหนองกลับ ซึ่งวัดแห่งนี้เป็นศูนย์กลางของชุมชนคุณธรรม เป็นแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา การเกษตร ศิลปหัตถกรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่นำมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต และสร้างความสงบสันติสุข และพื้นที่นี้ก็มีการบ่งบอกรายหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์โบราณคดีอีกด้วย โดยแยกเป็นดังนี้ (1.2.2.1) ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับวัดหนองม่วง สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินที่ตั้งวัด มีที่ธรณีสงฆ์มีอาคารเสนาสนะ และมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนคุณธรรมวัดหนองม่วงอยู่ในวัดด้วย (1.2.2.2) ร่องรอยชุมชนโบราณสมัยก่อนประวัติศาสตร์บริเวณหนองสรวงมีการพบเศษภาชนะดินเผาเป็นจำนวนมาก พบเศษกระดูกมนุษย์ และเศษภาชนะดินเผากระจายทั่วบริเวณที่นา เศษภาชนะดินเผา เศษกระดูกมนุษย์ พบชิ้นส่วนตะกรันเหล็กจำนวนหนึ่ง (1.2.2.3) ร่องรอยวัฒนธรรมสมัยทวารวดีในพื้นที่วัดหนองม่วง (1.2.2.4) ร่องรอยโบราณสมัยอยุธยาในวัดหนองม่วงและบริเวณใกล้เคียง มีซากโบราณสถานชาวบ้านในละแวกนั้นเรียกว่า “เนินโบสถ์” (1.2.2.5) การสร้างวัดหนองม่วงในยุคปัจจุบัน

1.2.2) วัฒนธรรมทางวัตถุ ที่พบในอำเภอหนองบัวและออกเป็น 4 ประเภท คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ซึ่งเป็นความเกี่ยวข้องกับความสุขทางด้านกาย โดยเฉพาะการกินดีมีสุขมี ความสบายในการครองชีพ วัฒนธรรมประเภทนี้ ได้แก่ สิ่งจำเป็นเบื้องต้นในการดำรงชีวิตดังรายละเอียดต่อไปนี้ คือ (1) อาหาร พบว่า มีอาหารทั้งประเภทคาวและหวานที่ถือเป็นอัตลักษณ์ประจำท้องถิ่น สามารถจะนำมาเป็นจุดเด่นเพื่อยกระดับให้เป็นของดีประจำอำเภอหนองบัว แบ่งออกเป็น 2 ประเภท อาหารคาว เช่น แกงพริกเกลือและปลาร้าสับ อาหารหวาน ได้แก่ ขนมหวานหลายชนิด เช่น ข้าวเม่าหรือกระยาสารท ขนมข้าวโปรง ขนมใส่ไส้ ขนมกง ขนมสามเกลอ แบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 กลุ่มผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่ กลุ่มที่ 2 กลุ่มผลิตภัณฑ์แปรรูปไม้จริง กลุ่มที่ 3 กลุ่มผลิตภัณฑ์รักษิโลกทตบรรจุภัณฑ์แทนพลาสติก กลุ่มที่ 4 ผลิตภัณฑ์ขนมไทย และธนาเดาก้วย และกลุ่มที่ 5 ผลิตภัณฑ์พริกเกลือ (ปลาร้าสับ) การดำเนินการลงพื้นที่วิจัยเพื่อวิเคราะห์หาข้อมูลทั่วไปของชุมชนพร้อมกับหาความต้องการของผู้บริโภคผลิตภัณฑ์ชุมชนอำเภอหนองบัว จากนั้นประชุมปรึกษาเพื่อปรับภาพลักษณ์ผลิตภัณฑ์ให้เป็นวิสาหกิจชุมชน จึงได้ร่วมกันวิเคราะห์ SWOT ทำให้ทราบด้านจุดแข็ง ด้านจุดอ่อน ด้านโอกาส และอุปสรรค จนได้ (ก.) ด้านการตั้งชื่อ และโลโก้ (ข.) ด้านบรรจุภัณฑ์ (ค.) ด้านการสื่อสารทางการตลาด (2.2) ที่อยู่อาศัย แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ แบบดั้งเดิมและแบบทันสมัย (2.3) เครื่องนุ่งห่ม (2.4) ยารักษาโรค

1.2.3) วัฒนธรรมทางจิตใจ จุดเด่นของอำเภอหนองบัว อีกประการหนึ่ง คือ ชาวอำเภอหนองบัว ปัจจุบันนี้ยังมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ถึงแม้ว่าความเป็นสังคมเมืองกำลังเข้ามาแทนที่และเผชิญหน้ากับเศรษฐกิจกระแสหลัก หรือบริโภคนิยม ส่งผลกระทบให้รูปแบบการดำเนินชีวิตเปลี่ยนแปลงไปบ้างแต่ไม่มากนัก มีปรัชญาและความเชื่อยึดถือหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ความเชื่อเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ

ปรัชญาความเกี่ยวกับประเพณี มีความกตัญญูรู้คุณผ่าน “วัฒนธรรมข้าว” รู้จักประหยัด มัธยัสถ์ อดออม และใช้สอยทรัพย์สินหรือผลประโยชน์จากทรัพย์สินนั้นให้เกิดความคุ้มค่ามากที่สุด

1.2.4) วัฒนธรรมทางจารีตหรือขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นอีกหนึ่งวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะของชาวอำเภอหนองบัวที่เกี่ยวกับการประเพณีในสังคมแบ่งออกเป็น 3 ประเภทดังนี้ 1) จารีตประเพณี เป็นประเพณีที่บรรพชนได้ถือปฏิบัติกันมาแต่อดีต ถ้าฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามถือว่าเป็นความผิด 2) ขนบประเพณี เป็นประเพณีที่ได้วางเป็นระเบียบแบบแผนไว้แล้ว เป็นการกระทำที่ผู้ชนนับถือ และถือปฏิบัติต่อกันมา 3) ธรรมเนียมประเพณี เป็นประเพณีเกี่ยวกับเรื่องธรรมดาสامัญญชนที่นิยมปฏิบัติสืบต่อกันมา

1.2.5) วัฒนธรรมทางสุนทรียะ เป็นความเจริญในทางวิชาความรู้ที่เกี่ยวกับความนิยม ความงดงาม และความไพเราะ เช่น เพลงพื้นบ้าน เป็นต้น

2. การยกระดับแหล่งทุนชุมชนตามศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

สภาพทั่วไปและแหล่งทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญของอำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ที่ศึกษาในภาพกว้างถึงรากเหง้าของภูมิปัญญา เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ที่กระจายอยู่ในชุมชน เป็นการตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 แนวทางการยกระดับแหล่งทุนชุมชนตามศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน สรุปได้ 4 ขั้นตอน ดังนี้ (1) การระดมความเห็นในการแก้ปัญหาของพื้นที่และการจัดการตนเอง ชุดข้อมูลแบ่งออกเป็นสองส่วน ชุดความรู้ด้านภูมิปัญญาที่เป็นประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น และอีกหนึ่งชุดความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชนที่ยั่งยืนเป็นข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การระดมความเห็นเพื่อแก้ปัญหาของพื้นที่และการจัดการตนเอง การใช้ชีวิตที่ประสบปัญหาเรื่องเงินทุน และมีลักษณะเป็นระบบทุนนิยมมากกว่าระบบอนุรักษ์นิยม ประกอบอาชีพเกษตรเชิงเดี่ยวและเพิ่มพื้นที่เพาะปลูกทางการเกษตรต่อครัวเรือน จึงทำให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้เริ่มตระหนักถึงความสำคัญการพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับครัวเรือนและระดับชุมชนสร้างระบบภูมิคุ้มกันให้มากขึ้น (2) การพัฒนางานและกิจกรรมในชุมชนที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิต ที่มีลักษณะปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้นในเชิงการใช้ชีวิตที่เป็นการส่งเสริมคุณธรรมวัฒนธรรมประเพณี ในขณะเดียวกันปฏิสัมพันธ์ด้านการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ในการดำเนินชีวิตหรือการนำวิถีพอเพียงก็พอมิ แต่การมาใช้เป็นแนวทางในการดำรงชีวิตอย่างปกติสุขนั้นถือว่าน้อย จึงระดมความคิดเห็นภายใต้กิจกรรมสัมมนาปัญหาในพื้นที่การวิจัยผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้สะท้อนควมมีลักษณะของการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมทั้งในระดับครัวเรือนและระดับชุมชนซึ่งทำไปพร้อมๆกัน เพื่อทำให้เกิดเครือข่ายของชุมชน (3) นโยบายสาธารณะและการจัดการเชิงพื้นที่ การดำเนินกิจกรรมเพื่อเน้นการตอบสนองนโยบายแห่งรัฐสอดคล้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต (4) การสร้างการเรียนรู้ให้กับสมาชิกชุมชน เช่น การระดมความคิดเห็นว่า ส่วนงานต่างๆ ควรมีบทบาทในการสนับสนุนเพื่อใช้วัดเป็นฐานในการส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับสมาชิกในชุมชนได้ และกระบวนการยกระดับแหล่งทุนที่เป็นภูมิปัญญาและวิถีชีวิตด้านการเกษตรควรเชิญภาคีจากผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน มาร่วมทำงานในการที่จะยกระดับให้ไปสู่ความสำเร็จ

3. การสร้างเครือข่ายแหล่งทุนชุมชนในอำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

ประชากรส่วนใหญ่ที่อยู่ในเขตอำเภอหนองบัวจะเป็นเกษตรกร แม้จะมีการพัฒนาทางการเกษตรอย่างต่อเนื่อง แต่กลับพบว่ามีปัญหาในการดำเนินชีวิตอย่างเช่น ขาดเงินในการลงทุน จึงขาดภูมิคุ้มกันที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตในด้านเศรษฐกิจ และประชาชนในชุมชนยังขาดองค์ความรู้ในการอยู่แบบวิถีพอเพียง ขาดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จะยกระดับแหล่งทุนให้สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน ประเด็นนี้จะได้นำเสนอผลการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เรื่องการสร้างเครือข่ายแหล่งทุนในอำเภอหนองบัวจังหวัดนครสวรรค์การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยแบ่งผลการดำเนินงานออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้ 1) การสร้างเครือข่ายและการทำหน้าที่ของเครือข่ายชุมชนวิถีพอเพียง การวิจัยครั้งนี้ได้คัดเลือกวัดหนองม่วงเป็นพื้นที่ในการวิจัย เนื่องจากมีบริบทที่สอดคล้องกับวิถีชุมชนมากที่สุด ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมต่างๆ โดยมีเป้าหมายที่จะยกระดับให้ชุมชนนั้นสามารถจัดการปัญหาได้หรือที่เรียกว่า ชุมชนจัดการตัวเอง โดยการทำงานของภาคีเครือข่าย เพื่อที่จะทำหน้าที่ส่งต่อสภาพปัญหาและความต้องการไปยังภาครัฐเพื่อกำหนดเป็นนโยบาย 2) แนวคิดการเรียนรู้ตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การสร้างรูปแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับชุมชน โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาผนวกกับหลัก “ปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง” โดยใช้ศาสนสถานทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางเป็นกลไกขับเคลื่อนการทำงาน เช่น สร้างการรับรู้ วิธีการดำเนินชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนา กระบวนการเรียนรู้ตามหลักอริยสัจ 4 ผ่านการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่สอดคล้องไปด้วยหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น พร้อมทั้งจะปรับตัวต่อทุกสภาพของการเปลี่ยนด้วยปัญญา 3) สื่อและแหล่งการเรียนรู้ชุมชน การทำงานที่ของและเครือข่ายชุมชนวิถีพอเพียง จะต้องสร้างสื่อขึ้นมาทำหน้าที่แทนในเชิงประจักษ์ จึงได้จัดทำแปลงเกษตรสาธิตขึ้นภายในวัดหนองม่วง โดยให้ปราชญ์ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ มีจุดประสงค์ให้เป็นสถานที่พบปะของเครือข่ายร่วมทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ เป็นการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นตัวทำหน้าที่สร้างความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจ และสังคม ในขณะเดียวกันยังเป็นการสร้างกระบวนการขัดเกลาทางสังคมให้แก่เยาวชน 4) ความเชื่อมโยงแหล่งทุนชุมชนเชิงบูรณาการ เมื่อได้ศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชน และค้นหาปัญหาสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยอาศัยแหล่งทุนและภูมิปัญญาในชุมชนมา หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา และหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสร้างเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาและส่งเสริมคุณภาพชีวิตเชิงรูปธรรมแล้ว

4. องค์ความรู้จากการวิจัย

สรุปองค์ความรู้ออกเป็น 4 ด้านดังนี้

1) การศึกษาแหล่งทุนในชุมชน โดยใช้แนวคิดการมีส่วนร่วม การร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ และร่วมรับประโยชน์ เชื่อมประสานการทำงานของทุนทางสังคมทั้งหมดในพื้นที่บูรณาการการทำงาน โดยใช้ปัญหาและความต้องการของประชาชนเป็นตัวตั้ง โดยมีเป้าหมายคือ การสร้างการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นให้กับประชาชน ด้านการส่งเสริมคุณภาพชีวิต ได้แก่ การเรียนรู้ของแกนนำ สมาชิกผู้ได้รับผลประโยชน์ การเกิดแหล่งเรียนรู้ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง การลดปัจจัยเสี่ยงด้านกายภาพและด้านคุณภาพ นโยบายสาธารณะ

การตอบสนองต่อภารกิจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผลกระทบที่ปรากฏเป็นนามธรรม ได้แก่ ความเป็นเจ้าของงาน กิจกรรม และผลความเชื่อมั่นในแกนนำ กลุ่มทางสังคม องค์กรชุมชน การมีส่วนร่วมของสมาชิก และผู้ได้รับประโยชน์ ความสัมพันธ์และการทำงานร่วมกัน และการสร้างผลกระทบร่วมกัน เป็นต้น

2) วิเคราะห์ปัญหาหมู่บ้านและผู้ที่ได้รับผลกระทบและการแก้ปัญหาในระดับชุมชน เป็นการเรียนรู้สถานการณ์ โดยการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกันของแกนนำ ผู้นำ ประชาชนแกนนำ กลุ่มทางสังคม และองค์กรชุมชน เป็นการทบทวนศักยภาพการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น ประเด็นปัญหาของพื้นที่ ปัจจัยหรือสาเหตุของการเกิดปัญหา แนวทางการแก้ปัญหา ประชากรที่ได้รับผลกระทบ ผลลัพธ์ที่เกิดจากการแก้ไขปัญหา เพื่อให้แกนนำและผู้ที่เกี่ยวข้องได้เรียนรู้ทางออกและแนวทางการจัดการกับสถานการณ์และปัจจัยต่างๆ เรียนรู้วิธีการทำงานแบบช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชน กลุ่มทางสังคม องค์กรชุมชน หมู่บ้าน (ชุมชน) จัดการตนเอง หน่วยงานทั้งในพื้นที่และองค์กรสนับสนุนจากนอกพื้นที่ ความเชี่ยวชาญของพื้นที่ในการนำใช้ทุนทางสังคมและ ศักยภาพที่มีในตำบลจัดการปัญหาหรือเงื่อนไขต่างๆ รวมถึงศักยภาพและความพร้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการเป็นกลไกขับเคลื่อนให้ระบบการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็ง

3) วิเคราะห์ศักยภาพ และความพร้อมในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ เป็นศักยภาพของทุนทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน วิเคราะห์ได้จาก (1) ศักยภาพในการพัฒนางานต่อเนื่องและขยายผล จากงานและกิจกรรมของทุนทางสังคมที่ดำเนินการอยู่ เช่น การพัฒนางานต่อเนื่องและขยายพื้นที่ การพัฒนางานต่อเนื่องในลักษณะการจัดกิจกรรมที่หลากหลายมากขึ้น การพัฒนางานต่อเนื่อง ในลักษณะการบูรณาการกับหลายภาคส่วน การพัฒนางานใหม่แต่ทำเฉพาะเรื่องเฉพาะประเด็น การพัฒนางานใหม่และทำในลักษณะการบูรณาการกับหลายภาคส่วน เป็นต้น และ (2) ศักยภาพในการสร้างการเรียนรู้วิเคราะห์ได้จากงานกิจกรรมของทุนทางสังคมในชุมชนที่ดำเนินไป เช่น การประชุมแลกเปลี่ยนข้อมูล การถอดบทเรียนตนเอง การเพิ่มความรู้ทักษะ การเพิ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลง การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้การสื่อสาร การจัดกระบวนการเรียนรู้ ระหว่างกลุ่ม/เครือข่าย การสร้างการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาหรือจัดการกับเงื่อนไขต่างๆ เป็นต้น และ (3) การมี ส่วนร่วมของทุนทางสังคมในการพัฒนางานของชุมชนท้องถิ่น

4. การพัฒนานวัตกรรมและการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะโดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง

การสร้างและพัฒนานวัตกรรมโดยเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง เป็นกระบวนการนำใช้ความคิด แนวทางวิธีการ กระบวนการทำงานเครื่องมือการทำงานรวมทั้งกระบวนการสร้างการเรียนรู้ใหม่ในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น โดยใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ทั้งหมดในชุมชน ทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่มทางสังคม องค์กรชุมชน ระดับ หน่วยงาน แหล่งประโยชน์และระดับหมู่บ้าน (ชุมชน) จัดการตนเอง ร่วมกับการใช้ความรู้หลายชุดทั้งทางหลักวิชาการ หลักสังคมวัฒนธรรม หลักประสบการณ์ เพื่อทำให้กระบวนการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นมีความเข้มแข็ง ต่อเนื่องและยั่งยืน ก่อให้เกิดประโยชน์ผลกระทบและผลลัพธ์ที่ดีต่อผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งในแง่ของการเพิ่มทักษะหรือศักยภาพ การเพิ่มคุณค่า การเพิ่มผลผลิต การเพิ่มผลตอบแทน เป็นต้น โดยสามารถสรุปผลการวิจัย ดังนี้

1. สภาพทั่วไปและแหล่งทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญของอำเภอหนองบัว มีพัฒนาการของชุมชนมาตั้งแต่อดีต มีการรับวัฒนธรรมจากหลากหลายแห่ง โดยมีพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต จากการศึกษาด้านวัฒนธรรมทางวัตถุพบจำนวนมากจึงได้แยกออกเป็น 4 ประเภท คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค เพราะว่าเกี่ยวข้องกับการดำรงชีพคือ 1) อาหาร แสดงถึงอัตลักษณ์ของอาหารท้องถิ่น 2) ที่อยู่อาศัย การสร้างที่อยู่อาศัยมีทั้งแบบดั้งเดิมและแบบทันสมัย 3) เครื่องนุ่งห่ม ความนิยมในเรื่องของการแต่งกายเป็นแบบเรียบง่ายมีทั้งการแต่งกายแบบพื้นบ้านและแบบเสื้อผ้าแฟชั่น ซึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะของกิจกรรมและงานบุญเทศกาลต่างๆ 4) ยารักษาโรค ชาวอำเภอหนองบัวยังคงสนใจในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้

2. การยกระดับแหล่งทุนชุมชนตามศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการตอบสนองความต้องการและแก้ไขปัญหาให้กับประชาชนได้อย่างสอดคล้องกับภูมิสังคมและเกิดผลสัมฤทธิ์ ซึ่งพบว่าสภาพทั่วไปและแหล่งทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญของอำเภอหนองบัว สัมพันธ์กับการประกอบอาชีพด้านการเกษตรพบว่า ประชากรส่วนใหญ่ยังประกอบอาชีพเกษตรกร จึงมีการระดมความเห็นในการแก้ปัญหาของพื้นที่และการจัดการตนเอง เพื่อยกระดับแหล่งทุนชุมชนตามศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนให้เป็นพฤติกรรมการใช้วิถีชีวิตตามวิถีชุมชน

3. การสร้างเครือข่ายแหล่งทุนชุมชนสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น เมื่อบริบทของชุมชนมีพื้นฐานการทำเกษตรกรรมที่สืบทอดต่อกันมา แต่อย่างไรก็ตามต้องคำนึงในด้านวิถีพอเพียง ขาดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่จะยกระดับแหล่งทุนให้สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน จึงนำเสนอการสร้างเครือข่ายแหล่งทุนคือ 1) การสร้างเครือข่ายและหน้าที่ของเครือข่ายชุมชนวิถีพอเพียง 2) แนวคิดการเรียนรู้ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากทำตามหน้าที่ของเครือข่ายชุมชนก็ยังมีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาผนวกเข้ามา เพื่อขับเคลื่อนการเจริญเติบโตจากการเพิ่มผลผลิตภาพการผลิตบนฐานการใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรม 3) สื่อและแหล่งการเรียนรู้ชุมชน เป็นเครื่องมือหรือช่องทางที่สำคัญสำหรับการถ่ายทอดภูมิปัญญาต่อกันไป จึงได้จัดทำแปลงเกษตรสาธิตขึ้นพร้อมกับทำสื่อการเรียนรู้สิ่งพิมพ์ออกมา 4) ความเชื่อมโยงแหล่งทุนชุมชนเชิงบูรณาการที่เชื่อมโยงเครือข่าย จากศึกษาและค้นหาปัญหาสำคัญเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยการร่วมคิดร่วมทำและร่วมแก้ปัญหาไปด้วยกัน เพื่อสร้างเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหา และส่งเสริมคุณภาพชีวิตเชิงรูปธรรม ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น มีภูมิปัญญาที่หลากหลาย จนนำมาสู่องค์ความรู้สร้างเป็นแผนที่ท่องเที่ยว และสร้างความเข้าใจในการรับผลประโยชน์ร่วมกัน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ผลการวิจัยเรื่อง “การยกระดับแหล่งทุนชุมชนตามศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน” ผู้วิจัยขอเสนอแนะในส่วนที่สามารถต่อยอดจากงานวิจัยฉบับนี้ดังนี้

- 1) ศึกษาการพัฒนาแบบยกระดับแหล่งทุนชุมชนในแนวทางนวัตวิถีชุมชน
- 2) ศึกษากระบวนการจัดทำแผนปฏิบัติการยกระดับแหล่งทุนชุมชนในแนวทางนวัตวิถีชุมชนเป็นต้นแบบให้เกิดการนำไปใช้อย่างต่อเนื่อง

บรรณานุกรม

- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา
จังหวัดนครสวรรค์**. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, 2542.
- น. ณ ปากน้ำ ธิตา สารยา. **เมืองสุโขทัยนี้ดี**. กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, 2530.
- มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, **นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย**, พิมพ์ครั้งที่3. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, 2555.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. **กรุงสุโขทัยมาจากไหน?**, กรุงเทพมหานคร : มติชน, 2548.
- จีระศักดิ์ เจริญพันธ์ และสุนทร เดชชัย, “การพัฒนาภาคีเครือข่ายการพัฒนาหมู่บ้านต้นแบบตามแนวคิด
ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุข”, การประชุมวิชาการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ประจำปี 2554, การพัฒนาอนาคตชนบทไทย : ฐานรากที่มั่นคงเพื่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน,
(27-29 มกราคม 2554), หน้า 283.
- ชรินทร์ มั่งคั่ง, “การถ่ายทอดองค์ความรู้ศาสตร์พระราชของครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเพื่อส่งเสริมความเป็น
พลเมืองวิถีเขียวของผู้เรียนในพื้นที่โครงการหลวง ภาคเหนือของไทย”, Veridian E-Journal,
Silpakorn University, ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ, ปีที่ 11 ฉบับที่
1 (มกราคม – เมษายน 2561) .
- นภสินธุ์ เรือนนาค และ สุเทพ สุสาสนี, **วารสารวิจัยและพัฒนา วไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์** สาขา
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2559).
- นฤชา โฆษาศิวิไลซ์, “รูปแบบการพัฒนาเครือข่ายพลังสังคมเชิงบูรณาการในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน”,
วารสารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, Vol. 11 No. 38 (ตุลาคม - ธันวาคม 2559).
- ภัทรีพันธุ์ พันธุ์ และคณะ. **ทุนทางมรดกทางวัฒนธรรม กับการเป็นเมืองเก่าที่มีชีวิตของจังหวัดน่าน**, **วารสาร
วิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่** Vol. 6 No. 6 (2014): ปีที่ 6 ฉบับที่ 6 (กรกฎาคม-สิงหาคม 2557).
- วลัยลักษณ์ ทรงศิริ, “ถมอรัตน์ เขาคัณฑ์สิทธิ์ของเมืองศรีเทพ”, **เมืองโบราณ**, ปีที่ 25 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม-
กันยายน 2545).